

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПРИРОДНИЧИХ НАУК**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО

освітній ступінь	бакалавр
галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
спеціальність	014 Середня освіта
предметна спеціальність	014.05 Біологія та здоров'я людини
освітня програма	Середня освітня: біологія та здоров'я людини
тип дисципліни	обов'язкова

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

Граматик Н.В.
(Підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою технологічної освіти та
природничих наук
протокол № 1 від 29.08.2023

завідувачка кафедри Федорова О.В.

ПОГОДЖЕНО:

Голова ради з якості вищої освіти
факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності

Драгієва Л.В.
(Підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми:

Тодоров В'ячеслав Іванович, кандидат
географічних наук, доцент технологічної освіти та
природничих наук ІДГУ

Рецензенти програми:

Граматик Надія Василівна, кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти ІДГУ.

Федорова О.В., кандидат фізико-математичних
наук, доцент, завідувачка кафедри технологічної
освіти та природничих наук ІДГУ.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	<i>Лекції:</i>	
	30	6
Модуль: 1	<i>Семінарські заняття:</i>	
	30	6
Загальна кількість годин: 120	<i>Консультації:</i>	
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2	-	-
Семестр: 3	<i>Індивідуальні заняття:</i>	
Тижневe навантаження (год.): - аудиторне: 3 - самостійна робота: 5	-	-
Форма підсумкового контролю: <i>залік</i>	<i>Самостійна робота:</i>	
Мова навчання: <i>українська</i>	60	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: вивчення закономірностей структури, внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, механізмів функціонування, динаміки і еволюції географічної оболонки.

Метою вивчення дисципліни є: формування системи знань про сучасне землезнавство з виділенням окремих геосфер, розуміння загальних закономірностей будови, розвитку і функціонування географічної оболонки як цілісної системи.

Передумови для вивчення дисципліни: вивчення курсу передбачає наявність систематичних і ґрунтовних природничо-наукових знань зі шкільного курсу «Географія», що забезпечує логічний внутрішній взаємозв'язок.

Міждисциплінарні зв'язки: «Екологія», «Фізика та біофізика», «Теорія еволюції».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр програмних результатів	Програмні результати навчання
Загальні компетентності (ЗК)			
ЗК 2.	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство.	ПРН 1.	Знати наукові та культурні досягнення світової цивілізації, виявляти громадянську позицію щодо територіальної цілісності та демократичного устрою України, дотримання прав людини та опанування загальнолюдських цінностей.
ЗК 5.	Здатність застосовувати інтегровані науково-природничі знання у життєвих і професійних ситуаціях, творчого впровадження набутого досвіду для збереження власного здоров'я та здоров'язбереження соціуму.	ПРН 5.	Розуміти трансдисциплінарність сучасного наукового знання; вміти використовувати зв'язки суміжних галузей для формування цілісної природничо-наукової картини світу
ЗК 9.	Здатність працювати в команді та автономно, ефективно комунікувати у полікультурному та трансграничному просторі.	ПРН 8. ПРН 16.	Вміти діяти автономно та брати відповідальність за результат, працювати в команді, керуючись національними та світовими цінностями. Здатний вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності набути під час навчання кваліфікацію.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності			
ФК 1.	Знання і розуміння предметної області, усвідомлення сутності професійної діяльності.	ПРН 10.	Знати основні історичні етапи предметної області та хронологію виникнення основних біологічних понять і теорій, розуміти їх роль у формуванні природничо-наукової картини світу та підтриманні сталості розвитку суспільства.
ФК 2.	Здатність володіти понятійно-термінологічним апаратом, що використовується в біології та на межі предметних галузей, оперувати законами, концепціями, вченнями і теоріями біології, здоров'я людини, критично аналізувати досягнення біологічних наук, виявляти їх роль у забезпеченні сталого регіонального розвитку та людства, дотримуватися принципів науковості та інтеграції при трансляції біологічних та здоров'яцентрованих знань у площину предметної діяльності.	ПРН 11.	Знати біологічну термінологію, загальну структуру біологічної науки на основі взаємозв'язку основних її галузей для пояснення будови й функціональних особливостей організмів на різних рівнях організації живого, їхню взаємодію, взаємозв'язки, походження, класифікацію, значення, використання та поширення.
ФК 9.	Знати фізико-хімічні закономірності, що лежать в основі розвитку природи, механізми дії зовнішніх факторів на екосистему; застосовувати знання з основних розділів біології для пояснення будови, функції, життєдіяльності, розмноження, класифікації, походження, поширення в просторі та часі живих організмів і систем усіх рівнів організації.	ПРН 21.	Знати фізичну та хімічну термінологію; фізико-хімічні закономірності у процесі життєдіяльності організму, особливості метаболічних процесів у різних органах і тканинах; біофізичні закономірності, що лежать в основі розвитку природи та життєдіяльності людини, механізми дії зовнішніх факторів на екосистему.
ФК 12.	Здатність аналізувати результати взаємодії біологічних систем різних рівнів організації, їхні складові елементи та угруповання, усвідомлення ролі біорізноманіття у функціонуванні екосистем, раціонального природокористування, впливу на здоров'я людини екологічних факторів.	ПРН 25.	Аналізувати склад і будову природних комплексів, окремих їхніх компонентів на різних просторово-часових масштабах, залежності між компонентами у їх екологічних взаємозв'язках; знати роль живих організмів у біосферних процесах, механізми охорони і відтворення біологічного різноманіття.
ФК 13.	Здатність здійснювати моніторинг навколишнього середовища за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у польових і лабораторних умовах та інтерпретувати результати досліджень в контексті екологічного етикету.	ПРН 26.	Вміти практично застосовувати здобуті теоретичні знання в природних та лабораторних умовах, інтерпретувати результати досліджень, самостійно виготовляти учбові колекції, гербарії, біологічні препарати.
ФК 17.	Здатність розуміти й реалізовувати стратегію сталого розвитку людства у процесі професійної діяльності.	ПРН 30.	Знати теоретично-концептуальні та науково-прикладні засади сталого розвитку, розкривати сутність взаємозв'язків та залежностей між природним середовищем і людиною з позиції ноосферної педагогіки.

Матриця відповідності компетентностей результатам навчання за дисципліною

Шифр компетентності	Результати навчання			
	Знання	Уміння/навички	Комунікація	Відповідальність і автономія
ЗК 2.	ПРН 1.			
ЗК 5.		ПРН 5.		
ЗК 9.			ПРН 8.	ПРН 8. ПРН 16.
ФК 1.	ПРН 10.			
ФК 2.	ПРН 11.			
ФК 9.	ПРН 21.			
ФК 12.	ПРН 25.	ПРН 25.		
ФК 13.		ПРН 26.		
ФК 17.	ПРН 30.			

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)						Кількість годин (заочна форма навчання)					
		Аудиторні	Лекції	Семінарські	Консультації	Індивідуальні	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські	Консультації	Індивідуальні	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи загального землезнавства													
1.	Історія географічних відкриттів та досліджень.	4	2	2									
2.	Поняття про всесвіт.	4	2	2									
Змістовий модуль 2. Рухи Землі та їх географічні наслідки													
3.	Загальні відомості про Землю.	4	2	2					2				
4.	Загальні природничі й організаційні закони в географічній оболонці	4	2	2									
5.	Роль гравітації в земних і позаземних процесах.	4	2	2									
Змістовий модуль 3. Геосфери Землі													
6.	Літосфера.	4	2	2				2					
7.	Атмосфера.	4	2	2				2					
8.	Загальні відомості про гідросферу. Кругообіг води. Світовий океан та його частини.	4	2	2				2					
9.	Внутрішні води суходолу.												
10.	Будова та властивості ґрунту. Ґрунтовий покрив.												
11.	Загальні відомості про біосферу.	4	2	2					2				
Змістовий модуль 4. Географічна оболонка Землі як фокус взаємодії геосфер													
12.	Географічні пояси і зони.	4	2	2				2					
13.	Ландшафтна сфера Землі.	4	2	2									
14.	Антропосфера: сучасний етап розвитку географічної оболонки.	4	2	2									
15.	Проблеми глобальної екології.	4	2	2									
	Проміжний контроль						4						4
	Разом:	60	30	30			60	12	8	4			108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи загального землезнавства

Тема 1. Історія географічних відкриттів та досліджень.

Зародження географії в античному періоді. Стан землезнавства в середні віки. Епоха великих географічних відкриттів. Формування галузей географічної науки. Землезнавство на сучасному етапі.

Тема 2. Поняття про Всесвіт.

Основні риси будови Всесвіту. Поняття про Всесвіт, Метагалактику і нашу Галактику. Характеристика планет Сонячної системи. Малі небесні тіла. Поняття про географічний простір.

Змістовий модуль 2. Рухи Землі та їх географічні наслідки

Тема 3. Загальні відомості про Землю.

Форма і розміри Землі. Гравітаційне поле Землі. Внутрішня будова Землі. Добове обертання Землі. Річний рух Землі та його наслідки. Вплив Місяця на періодичні ритми у геосфері. Сила Коріолісу та її вплив на природу Землі. Рух Землі і календар.

Тема 4. Загальні природничі й організаційні закони в географічній оболонці.

Механічна взаємодія в планетарних фізико-географічних процесах. Ізостазія в геосферах. Гравітаційна взаємодія Землі з Місяцем і Сонцем. Гравітаційна диференціація речовини в Землі. Термодинамічні явища в географічній оболонці. Система горизонтального переносу тепла- географічні теплові машини. Явища електромагнетизму. Геохімічні явища. Закони біологічних систем. Соціальні системи. Земні системи (геосистеми).

Тема 5. Роль гравітації в земних і позаземних процесах.

Нерівномірність гравітаційного поля Землі. Періодичність припливів. Магнітосфера, її захисна функція. Полярні сніга та магнітні бурі. Вплив магнітних хвиль на живі організми.

Змістовий модуль 3. Геосфери Землі

Тема 6. Літосфера.

Літосфера. Геоструктури, геологічні відклади, їх зв'язок з корисними копалинами, їх вплив на формування рельєфу. Геологічні науки, геологічні і тектонічні карти. Геохронологія. Морфологічна структура материків та океанічного дна.

Тема 7. Атмосфера.

Утворення та розвиток атмосфери. Склад атмосфери. Вертикальна та горизонтальна будова і динаміка атмосфери. Науки про атмосферу. Циркуляція в атмосфері. Розподіл температури, атмосферного тиску, вологості в атмосфері. Малий та великий коло обігу вологи на Землі. Розподіл опадів на Землі, їх форми та перерозподіл. Центри дії атмосфери. Повітряні маси. Закономірності міграції повітряних мас. Вітри місцевих циркуляцій (мусони, бризи, фени, гірськодолинні. Вітри при великих (лісових) пожежах. Антропогенний вплив на атмосферу.

Тема 8. Загальні відомості про гідросферу.

Кругообіг води. Світовий океан та його частини.

Поняття про гідросферу. Гідросфера та її походження. Основні властивості води. Світовий океан – основна частина гідросфери. Природні ресурси та поширення життя у Світовому океані. Екологічні проблеми Світового океану.

Тема 9. Внутрішні води суходолу.

Різноманіття внутрішніх вод суходолу та закономірності їх формування і поширення. Поверхневі води. Загальні закономірності розподілу поверхневого стоку на Землі. Ріки та річкові системи. Основні характеристики річок. Підземні водоносні горизонти. Джерела. Гейзери. Мінеральні води.

Тема 10. Будова та властивості ґрунту. Ґрунтовий покрив.

Ґрунт як специфічне природно-історичне тіло. Типова будова ґрунтового профілю. Родючість ґрунту. Класифікація та систематика ґрунтів. Головні закономірності формування

грунтового покриву світу та України. Основні типи ґрунтів світу та України. Деградація та зміна ґрунтового покриву. Основні екологічні проблеми, які пов'язані з ґрунтовим покривом.

Тема 11. Загальні відомості про біосферу.

Поняття про біосферу. Біосфера та її межі. Формування біосфери. Внесок В. Вернадського у розвиток вчення про біосферу. Різноманіття речовини біосфери. Поняття «ноосфера» та її складові. Науки, які вивчають біосферу. Гіпотези походження життя на Землі. Розподіл живої речовини на Землі. Форми співіснування живих організмів. Проблема збереження біотичного різноманіття світу.

Змістовий модуль 4. Географічна оболонка Землі як фокус взаємодії геосфер

Тема 12. Географічні пояси і зони.

Географічна оболонка як планетарний природний комплекс. Склад, межі та будова географічної оболонки. Природні ресурси та їх класифікація. Рельєф Землі та рельєфотвірні чинники. Ґрунтовий покрив – фіксатор (пам'ять) зональних географічних процесів, взаємозв'язків між геокомпонентами. Поняття про пояси освітленості. Поняття тропічного року. Закономірності зональності та азональності у географічній оболонці. Полярна асиметрія. Основні лінії градусної сітки та їх географічний сенс.

Тема 13. Ландшафтна сфера Землі.

Поняття про ландшафтну оболонку. Межі ландшафтної оболонки та її загальні закономірності. Будова ландшафтної оболонки. Загальні властивості ландшафтної оболонки та особливості їх прояву: цілісність та єдність, кругообіг речовини та енергії, ритмічність, неоднорідність, зональність, секторність. Вплив людини на ландшафтну оболонку.

Тема 14. Антропосфера: сучасний етап розвитку географічної оболонки.

Людство як компонент географічної оболонки. Екологічні кризи минулого: біфуркації історії людства. Особливості сучасної екологічної кризи. Екологічні стратегії людства. Основні шляхи екологізації ноосфери.

Тема 15. Проблеми глобальної екології.

Глобальні зміни. Чинники динаміки глобального клімату. Внутрішні процеси саморегулювання. Карбонатна система Світового океану та її вплив на вміст в атмосфері CO₂. Зміни в Світовому океані через потепління клімату. Інші моделі кліматичних змін. Охорона природи. Раціональне природокористування. Можливості людства щодо запобігання екологічній кризі.

5.2. Тематика семінарських занять

Тема 1. Історія географічних відкриттів та досліджень.

Тема 2. Поняття про всесвіт.

Тема 3. Загальні відомості про Землю.

Тема 4. Загальні природничі й організаційні закони в географічній оболонці.

Тема 5. Роль гравітації в земних і позаземних процесах.

Тема 6. Літосфера.

Тема 7. Атмосфера.

Тема 8. Загальні відомості про гідросферу.

Тема 9. Внутрішні води суходолу.

Тема 10. Будова та властивості ґрунту. Ґрунтовий покрив.

Тема 11. Загальні відомості про біосферу.

Тема 12. Географічні пояси і зони.

Тема 13. Ландшафтна сфера Землі.

Тема 14. Антропосфера: сучасний етап розвитку географічної оболонки.

Тема 15. Проблеми глобальної екології.

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	К-ть годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1	Опрацювання лекційного матеріалу	20	30	опорний конспект
2	Підготовка до семінарських занять	20	30	конспект, усна доповідь
3	Підготовка до проміжного контролю	4	10	тестові завдання на платформі MOODL
4	Виконання ІНДЗ	10	28	презентація ІНДЗ
5	Проходження онлайн-курсів на освітніх платформах (Prometheus, Всеосвіта)	6	10	сертифікат
Всього:		60	108	

Підготовка індивідуального науково-дослідного завдання

Написати та оформити згідно з вимогами до написання курсових робіт титульний аркуш, зміст, вступ, висновки та список літератури (мінімум 15 найменувань) до теми за вибором:

Тематика ІНДЗ

1. Періодизація історії землезнавства.
2. Фізико-хімічні властивості океанічної води та їх зональний прояв.
3. Поняття про атмосферу.
4. Походження, межі, склад і будова атмосфери.
5. Рельєф і будова дна Світового океану.
6. Припливи. Припливоутворюючі сили. Роль припливів у географічній оболонці.
7. Сучасні напрямки розвитку загального землезнавства.
8. Зміна сонячної радіації в атмосфері. Види радіації. Розподіл сумарної радіації по земній поверхні.
9. Сонячна радіація – основне джерело енергії в географічній оболонці.
10. Природні ресурси Світового океану та їх раціональне використання.
11. Води суші. Підземні води їх походження та види. Роль підземних вод у фізико-географічних процесах.
12. Тепловий режим підстилаючої поверхні та атмосфери. Тепловий баланс та його складові.
13. Зонально-регіональний характер розподілу температури підстилаючої поверхні.
14. Поняття про озеро. Походження та морфометричні характеристики озер. Раціональне використання озер.
15. Болота та заболочені землі. Роль боліт у географічній оболонці.
16. Випаровування та випаровуваність. Конденсація та сублімація вологи на поверхні землі та в повітрі.
17. Розподіл суші та моря. Материки та океани.
18. Тумани. Типи туманів та їх поширення.
19. Магнітне поле Землі. Магнітне схилення.
20. Хмари. Утворення хмар та їх класифікація. Хмарність. Закономірності поширення хмарності, добовий та річний хід на різних широтах. Значення хмарності в географічній оболонці.
21. Зоряний і тропічний рік. Тропіки і полярні кола. Календар. Астрономічні пори року. Пояси освітлення за Шубаєвим Л.П.
22. Атмосферні опади. Види опадів. Типи річного ходу опадів. Закономірності розподілу опадів на Землі. Прилади для вимірювання кількості опадів.
23. Гроза. Світлові явища в атмосфері.

24. Класифікація рельєфу за походженням. Характеристика основних форм рельєфу.
25. Вулкани. Умови виникнення вулканів та райони їх поширення.
26. Атмосферний тиск. Баричний ступінь та градієнт. Центри дії атмосфери.
27. Землетруси. Умови виникнення та райони їх поширення.
28. Антропогенний вплив на географічну оболонку.
29. Динаміка океанічних вод. Хвилі і течії та їх характеристика.
30. Динаміка океанічних вод. Хвилі і течії та їх характеристика.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* усне опитування на семінарських заняттях, виконання завдань самостійної роботи, захист ІНДЗ.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* виконання модульної контрольної роботи.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.
- 6.4. *Засоби діагностики результатів навчання:* подані в силабусі навчальної дисципліни.
- 6.5. *Критерії оцінювання результатів навчання:* подаються в силабусі навчальної дисципліни.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор), тематичні таблиці, карти, глобуси, колекції мінералів.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

8.1. Основні джерела:

1. Багров М.В. Землезнавство / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. 463 с.
2. Воловик В. М. Загальне землезнавство: практикум (літосфера, біосфера, географічна оболонка, розвиток географічної науки): навчальний посібник / В.М. Воловик. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 144 с.
3. Волошин І.І. Загальне землезнавство. – Ніжин: вид-во НДПУ ім. М.Гоголя, 2002. 294 с.
4. Загальне землезнавство: навчальний посібник / авт.-уклад. О.Д. Лаврик. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2014. 112 с.
5. Коротун І.М. Загальне землезнавство: навч. посібник / І.М. Коротун. – Рівне, ДІВА, 2013. 308 с.
6. Мащенко О.М. Загальне землезнавство. Навчальний посібник. – Полтава: ПДПУ, 2010. 73 с.
7. Мельнійчук М.М. Загальне землезнавство: методичні рекомендації до практичних занять / М.М. Мельнійчук, Ю.В. Білецький. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. 112 с.
8. Мольчак Я.О. Загальне землезнавство / Я.О. Мольчак, Л.В. Ільїн. Луцьк: «Вежа», 2015. 232 с.
9. Олійник Я.З. Загальне землезнавство / Я.З. Олійник, Р.Л. Федорищак, П.Т. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2003. 247 с.
10. Савчук Р.І. Загальне землезнавство з основами красзнавства: практикум. Навчальний посібник для ВНЗ. – К: Університетська книга, 2020. 184 с.

8.2. Допоміжні джерела:

1. Голуб В.М.. Основи загального землезнавства. Навчальний посібник. – Умань: УВПІ, 2007. 122 с.

2. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство. Навч. мет. посібник / А.Г. Дзюбайло, Н.Г. Кучманіч: Дрогобич. Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка. – 2009. 108 с.
3. Климишин І.А., Климишин О.І., Семак О.І. Відкриття нашого Всесвіту. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 112 с.
4. Корнус А. О. Загальне землезнавство: Методичні вказівки до проведення лабораторних робіт та виконання самостійної роботи студентів / А.О. Корнус. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 24 с.
5. Лико Д.В. Загальне землезнавство: завдання із самостійної роботи: навч.-метод. посіб. / Д.В. Лико, В.О. Мартинюк, Р.І.Савчук, Т.К. Сокол. – Рівне: РДГУ, 2013. 108 с.
6. Методичні розробки практичних занять з дисципліни «Загальне землезнавство. Метеорологія і кліматологія з навчальною практикою» / Уклад.: В.М. Іванова., Т.О. Сапун. – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2018. 80 с.
7. Омері І.Д. Землезнавство: навч-метод. посіб. з питань проведення практичних і самостійних робіт / І. Д. Омері. – К.: КУ ім. Бориса Грінченка, 2012. 30 с.
8. Рудько Г.І., Адаменко О.М. Землелогія: навч. Посібник: «Академпрес», 2013. 512 с.
9. Русаков М.Г. Землезнавство і краєзнавство. – К: Вища школа, 2013. 263 с.
10. Черваньов І.Г. Словник термінів із землезнавства. - Харків: Основа, 1997 30 с.

8.3. Інтернет-ресурси:

1. Загальне землезнавство – інформаційний ресурс присвячений географічній науці: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geografica.net.ua>